



**SLOVENSKÝ  
NÁRODOPIS**

**3**

ČÍSLO

ROČNÍK VII

1959

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED - BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

[www.ebsco.com](http://www.ebsco.com)  
[www.cejsh.icm.edu.pl](http://www.cejsh.icm.edu.pl)  
[www.cceol.de](http://www.cceol.de)  
[www.mla.org](http://www.mla.org)  
[www.ulrichsweb.com](http://www.ulrichsweb.com)  
[www.willingspress.com](http://www.willingspress.com)

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)  
European Reference Index for the Humanities (ERIH): [www.esf.org](http://www.esf.org)



OBSAH

CLÁNKY

<b>Viera Nosáľová, K sedemdesiatke Viléma Pražáka</b> . . . . .	337
Jozef Hrozienčik, K otázke vzniku turčianskeho olejkárstva . . . . .	342
Orest Zilynskyj, Pieseň o horčíc ľipce . . . . .	356
Radoslav Hrovatin, Muzikologická charakteristika folklóru v Panónskej oblasti Slovenska . . . . .	377
Bronisława Jaworska-Kopczyńska, Materiálne k štúdiu pastierstva na Slovensku . . . . .	387
<b>Emília Horváthová-Čajánková, Liečebné praktiky čarodejníc na západnom Slovensku v prvej polovici 18. stor.</b> . . . . .	433

MATERIÁLIE — ARCHÍV

Pavel Horváth, K dejinám horehronských obcí . . . . .	446
Michal Markuš, Staré testamenty a iné archiválne z Horehronia z konca 18. a zo začiatku 19. stor. . . . .	453

ROZHEADY

Ján Podolák, Poznatky zo študijnej cesty v Rakúsku . . . . .	462
Jarmila Pátková, Účasť slovenských etnografov na pracovných poradách v Poľsku . . . . .	467
Drobné zprávy . . . . .	472

RECENZIE A REFERÁTY

J. Horák, Slovenské ľudové balady (Lubica Droppová-Markovičová) . . . . .	475
N. M. Nikol'skij, Proischoždenije i istorija belorusskoj svadebnoj obrjadnosti (Emília Horváthová) . . . . .	478
I. Grafenauer, Slovenské pripovedke o kralju Matjažu (Ján Komorovský) . . . . .	480
A. F. Anisimov, Religija Evenkov v istoriko-genetičeskom izučeníji i problemi proischoždenija pervobytnych verovanij (Emília Horváthová) . . . . .	483
Literatura ľudowa (Mária Kosová) . . . . .	485
Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (M. A. Huska) . . . . .	487
Poznámka k vydaniu Dejín staršej slovenskej literatúry (M. A. Huska) . . . . .	489
Ukrajinski narodni dumy ta istorični pisni (J. Michálek) . . . . .	490
Voprosy izučeníja eposa narodov SSSR (M. Dzubáková) . . . . .	491
B. Hankó, A magyar háziállatok története (M. Markuš) . . . . .	492
Volšebnyj mertvec, Mongoľsko-ojratskije skazki (L. Droppová-Markovičová) . . . . .	493
M. K. Azadovskij, Istorija russkoj folkloristiki (M. Dzubáková) . . . . .	494
Došlá literatúra . . . . .	495

BIBLIOGRAFIA

Rudolf Zatkó, Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1957 . . . . .	499
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

<b>Вера Носалёва, К 70-летию Вилема Пражака</b> — — — — —	337
Йозеф Грозенчик, К вопросу о возникновении производства лекарственных масел в Турце — — — — —	342
Орест Зильнский, Песня О горячей липке — — — — —	356
Радослав Гроватин, Музыкологическая характеристика фолклора в панонской области Словении — — — — —	377
Бронислава Яворска — Копчинска, Материалы к изучению пастушества в Словакии — — — — —	387
<b>Эмилия Горватова — Чайанкова, Лечебная практика волшебниц в западной Словакии в первой половине 18. века</b> — — — — —	433
Павел Грват, К истории посёлков верхнего Грона — — — — —	446
Михал Маркуш, Старинные тестаменты и другие архивные материалы Гореграония из конца 18. и начала 19. вв. — — — — —	453
Ян Подолак, Научная командировка в Австрии — — — — —	462
Ярмила Паткова, Участие словацких этнографов на рабочих совещаниях в Польше — — — — —	472
РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ — — — — —	475
Рудолф Жатко, Библиография словацкой этнографии и фольклористики за год 1957 — — — — —	499

LIEČEBNÉ PRAKTIKY ČARODEJNÍC NA SEVEROZÁPADNOM  
SLOVENSKU V PRVEJ POLOVICI 18. STOR.HEILPRAKTIKEN DER HEXEN IN DER WESTSLOWAKEI IN DER ERSTEN  
HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS

EMÍLIA HORVÁTHOVÁ-ČAJÁNKOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Od polovice 16. stor. sa množia aj na Slovensku procesy s čarodejnicami, ktoré si už predtým, počas celého stredoveku, vyžiadali v západoeurópskych krajinách tisíce nevinných ľudských obetí. Príchod tejto strašnej a krutej viery v čarodejnice do Uhorska sa značne oneskoril. Súvisí to iste so skutočnosťou, že v stredoveku nevyvíjala tu svoju činnosť inkvizícia, ktorá na Západe priamo živila procesy s čarodejnicami.<sup>1</sup> A tak až od polovice 16. stor. dostáva sa k nám pod západoeurópskymi vplyvmi vo väčšej miere viera v čarodejnice, t. j. v ženy, ktoré v spojení s diablom škodia ľuďom. Masové rozšírenie tejto povery a procesov s čarodejnicami pripadá u nás až na 17. a prvú polovicu 18. stor. Tento fakt iste nie je náhodný. Sedemnásťte stor. a prvá polovica 18. stor. sú u nás dobou hlbokého hospodárskeho a sociálneho úpadku. Je to obdobie veľkej hospodárskej retardácie, neustálych vnútorných vojen, náboženského prenasledovania a sociálneho útlaku. S hospodárskym a sociálnym úpadkom išiel ruka v ruke aj úpadok kultúrny a vzdelanostný. Bieda a vykorisťovanie ľudu vyústili u nás v najväčšej miere na začiatku 18. stor., po potlačení Rákócziho povstania. Dlhoročné boje temer úplne ochromili hospodársky a kultúrny život a vyžiadali si množstvo ľudských obetí. Život krajiny bol rozvrátený, mnohé kraje spustošené a vyľudnené a masy obyvateľstva žili v ťažkých hospodárskych a sociálnych pomeroch. V dôsledku neúrodných rokov mnoho obyvateľstva zahynulo hladom a rozšírenou morovou epidémiou. Proti ničivým silám prírody bol ľud úplne bezmocný. Baroková literatúra tej doby, plná opisov všelijakých zjavení, zápasov s diablom, pekelných múk a pod.<sup>2</sup> pomáhala tiež vytvárať atmosféru, v ktorej sa šírili nielen náboženské blúznenia, ale aj rôzne povery. V útrapách a príko-

<sup>1</sup> R. H o r n a, *Príspevky k dejinám procesů s čarodějnicemi v západním Slovensku. Část I. Dva procesy s čarodějnicemi v Bratislavě na začátku XVII. století* (Sbírka přednášek a rozprav Extense University Komenského v Bratislavě, sv. 23), Bratislava 1928, 10.

<sup>2</sup> K takejto literatúre patrili napr. práce: *Spis o predivné věci, která se stala s jednou dušičkou v Prešpurku* (1642), *Věčný pekelný žalář* (1742, 1748) a i.



riach doby mnohí videli „trest boží“. Nešťastia a pohromy pripisovali sa činnosti zlého ducha. Verilo sa, že diabol sa môže vteľovať do niektorých ľudí (najmä žien) a s ich pomocou škodiť ostatným. Takéto osoby boli označované za čarodejnice, hnané pred súd a stávali sa aj u nás obeťou strašnej a rozšírenej povery.<sup>3</sup>

Značná časť osôb, ktoré boli obvinené z čarodejníctva, zaoberala sa liečením. Samo liečenie bolo totiž pôvodne záležitosťou viac magickou ako racionálnou.<sup>4</sup> Nízka úroveň medicíny na začiatku 18. stor. bola príčinou, že čarodejnice, zaoberajúce sa liečením, tešili sa u ľudu veľkej obľube. Chýr o ich úspešnom liečení sa rýchlo rozširoval a čím sa dostával ďalej, tým viac naberal na seba charakter zázračnosti. K „zázračnej lekárke“ putovali ľudia z veľkých vzdialeností. Dlhú dobu sa tešila obľube nielen u ľudu, ale aj u osôb z vyšších kruhov. Mnohokrát však nešťastná náhoda, neúspech liečenia alebo smrť pacienta stačili, aby ju obžalovali a postavili pred súd ako čarodejnicu. Materiál získaný z výpovedí osôb zaoberajúcich sa liečením je veľmi zaujímavý a poskytuje nám množstvo poznatkov z oblasti ľudového liečenia v minulosti.<sup>5</sup> Je zaujímavé, že pri tomto spôsobe „čarodejníctva“ nestretávame sa vôbec s kultom diabla. Osoby zaoberajúce sa liečením boli obyčajne zbožné a keď aj používali rôzne magické úkony a prostriedky, prispôbovali si ich vždy svojim náboženským predstavám.

<sup>3</sup> Literatúra o procesoch s čarodejnicami na Slovensku je u nás dosiaľ pomerne skromná. Zo starších pracovníkov venovali otázkam čarodejníctva pozornosť F. V. Sasínek, *O strigách na Slovensku*, Slovenský Letopis I (1876), 89–95, Fr. Šujanský, *Súdy nad strigami v r. 1675*, Slovenské Pohľady XVIII (1898), 689–692, 750–752, XIX (1899), 137–177, 243–247, P. Križko, „Striga“ Dora Struhárová, *Obrázok zo XVII. veku*, SP XIV (1894), 174–185, J. L. Holuby, *Čarodejníctvo pred duchovným súdom žilinského ev. kontubernia*, SP XIII (1893), 377–386, *Čarodejné zarietanie a kliatby u ľudu slovenského*, SP IV (1884), 29–52 a i. Holubyho práce z oblasti čarodejníctva vydal nedávno dr. J. Mjartan v knihe Jozef Ludovít Holuby, *Národopisné práce*. Bratislava 1958. Za prvej ČSR venoval pozornosť procesom s čarodejnicami prof. dr. R. Horna. Okrem už citovanej práce vydal *Monstre-proces s čarodějnicemi v Šamoríne koncem XVII. století* (vyšlo aj po nemecky), Bratislava 1934, a štúdiu *Marie Terezie a procesy s čarodějnicemi*, v sborníku na počesť prof. Laštovku, Bratislava 1936.

Maďarská literatúra o otázkach čarodejníctva v Uhorsku je veľmi bohatá a naposledy ju zhrnula Eva Molnárová v práci *Boszorkányperék Magyarországon a XVII.–XVIII. században*, Budapest 1942. Z nej má najväčší význam pre nás pramenná práca A. Komáromyho, *Magyarországi boszorkányperék oklevéltára*, Budapest 1910.

<sup>4</sup> Svedčí o tom napr. aj etymológia názvu „lekár“ v jednotlivých slovanských jazykoch. Ruský názov „vrač“ znamenal pôvodne čarodejníka. Porov. Fr. Miklosich, *Lexicon paleo-slavonicum-graeco-latinum*, Viedeň 1865. Tento názov s uvedeným významom bol známy aj v iných slovanských jazykoch. Na Slovensku sa až do 18. stor. používalo popri slovese „čarovat“ aj sloveso „vražiti“. Čarodejnica sa nazývala často „vražica“ a pod. Starobulharský názov „balij“, práve tak ako staroslovanský „bali“ — lekár, pochádza od zaniknutého slovesa „bajati“, znamenajúceho asi naše „porobiť“ (pomocou zlej moci). Celoslovenské „liečiť“ dostalo sa k nám zo starej nemčiny (tam zasa z keltštiny) a malo pôvodne aj význam čarovat, „porobiť“. Porov. K. Moszyński, *Kultura ludowa Slawian II*, Kraków 1934, 229. Slovenský ľudový názov „lekovať“ mal ešte v 18. stor. tento magický význam. K čarodejnici Kataríne Čarapatke z Rajca (porov. ďalej v texte) nosili napr. šaty chorých, „ut eas infascinat vulgo lekovať“.

<sup>5</sup> Na tento materiál nás upozornil dr. P. Horváth, pracovník Historického ústavu SAV.

Liečebné praktiky čarodejníc mali niekoľko foriem. Najpoužívanéjšie z nich boli: zariekanie, umývanie (kúpanie), okiadzanie a dotyk (trenie). Pri liečení sa praktizovala buď jedna z nich, alebo sa kombinovali viaceré spolu.

\*

*Zariekanie* patrilo iste medzi najstaršie formy liečenia a svojím pôvodom siaha ešte do dôb pohanských. Po rozšírení kresťanstva sa udržalo ďalej, pravda, s tým rozdielom, že mená pohanských démonov a božstiev boli nahradené vzývaním kresťanských svätých a svätíc. Liečenie zariekaním zakladalo sa na domnienke, že slovo pôsobí neodolateľnou silou a vo svojej ďalšej existencii nachádzalo oporu aj v kresťanskom náboženskom učení (Boh slovom stvoril svet z ničoho, Kristus slovom uzdravoval chorých a pod.). Dovoľovanie sa Boha, svätej Trojice a svätých malo preto pri zariekaní veľký význam, liečilo sa v ich mene a s ich mocou, ktorú si zariekajúca osoba od nich prisvojovala.

Zariekanie malo obyčajne veršovú formu, pretože sa verilo, že slovo viazané veršom pôsobí mocnejšie.<sup>6</sup> Okrem toho veršová forma napomáhala udržať zariekaniam pevnú a stálu podobu.

V materiáloch z procesov s čarodejnicami máme o zariekacej forme liečenia veľa dokladov. Pravda, nie vo všetkých prípadoch liečenia zariekaním zachovali sa nám aj texty zariekacích formuliek, ktoré sa nad chorým „vyčítali“. Jednotlivé „lekárky“ zachovávali svoje zariekacie formulky v tajnosti. Nad chorým ich vyslovovali iba šeptom alebo osamote, takže sa zriedka dostávali na verejnosť. Predsa sa nám však podarilo z výpovedí zachytiť niektoré texty zariekania, i keď nemožno o nich povedať, že by boli úplné. Majú prevažne náboženský charakter, kombinovali sa často aj s kresťanskými modlitbami a sprevádzali ich rozličné magické úkony.

Z procesu s Evou Poliakovou, poddanou zo Žaškova, ktorú vyšetरोvali r. 1727 pred súdom Oravskej stolice vo Veličnej,<sup>7</sup> sa dozvedáme, že nad chorými prelievala olovo a vosk a prednášala pritom tieto slová:

*Pomahaj mi Buch otec, Buch syn, Buch Duch svaty,  
aby táto choroba od teba odišla,  
aby nebývala v tvojich žilkách, silchách.<sup>7a</sup>  
Pod onou horou jest tam studnička  
tam sa ty vylíhaj, z tej studničky napíjaj,  
tomuto telu pokoj daj.  
Tam ty iť na tie pustie lazy,  
tomuto krštenemu člověku pokoj daj.*

Podľa výpovedí svedkov prednášala ešte mnoho podobných zariekaní. Potom sa rukami dotkla izbového prahu a hovorila pritom tento text:

<sup>6</sup> J. Č i ž m á ř, *Lidové lékařství v Československu*, Brno 1946, 134.

<sup>7</sup> Archív Oravskej stolice, *Acta criminalia*, fasc. 107, č. 20, v Štát. archíve v Bytči.

<sup>7a</sup> Správne má byť „slychách“.

*Aby tak neškodilo tomuto človeku jako prahu,  
cez který sa moc vlačievajú  
a zemi, po ktorej moc chodievajú.*

V inom prípade modlila sa nad chorými otčenáš, verímboha a choroby vraj „na pustie skali a hory posielala“.<sup>8</sup> Zariekania „čítavala“ nielen nad chorými osobami, ale i nad šatami chorých, ktoré jej prinášali často z veľkých vzdialeností (napr. zo Zvolenskej stolice). I keď uvedené texty neboli v procese presne zachytené a ich veršová forma je na mnohých miestach porušená, podávajú nám dobrý obraz o tom, ako zariekacie formulky vyzerali.

Podobné zariekania sa nám zachovali aj v procese s inou zaškovskou „čarodejnicou“, Annou Kornútovou, ktorú v tom istom roku súdila Oravská stolica.<sup>9</sup> Aj ona mala povest zázračnej lekárky a ľudia chodili k nej zo širokého okolia. Mnohokrát sa aj sama vydávala na cesty do Turca a Liptova, kde všade liečila chorých. Pri vyšetrovaní sa ešte pred mučením ku všetkému dobrovoľne priznala a prezradila aj niektoré zariekania, ktoré pri liečení používala. K liečeniu ju vraj priviedol Boh, ktorý sa jej zjavil vo sne a prikázal jej, aby takto pomáhala ľuďom. Povedal jej, aby pri liečení osôb pozbavených rozumu hovorila tieto slová:

*Dobrý čas stal, kdy se pan Ježíš Kristus na tento svet narodil  
a lepší čas stal, kdy do slávy večnej stupoval.  
A tak, aby tento dobry čas stal,  
aby i tomuto človečku prez vole božej nič zlieho sa nemohlo stat,  
aby se nič zlieho nemohlo zviesti  
bez boskej milosti.<sup>10</sup>*

Potom trikrát prežehnala takého človeka a hovorila: „*Semeno ženskuo zetri hadovi hlavu, diablu ohavniemu.*“ Znovu potom prežehnala chorého a na sluchy mu uviazala cesto z múky jarného žita, pomiešané s medom. Na temeno mu

<sup>8</sup> Vyháňanie chorôb na hory, skaly, do zeme a pod., kde sa mali vyčerpávať konaním rôznej práce, bolo v zariekaniach veľmi časté. Podobný prípad uvádza i J. Košťál v čas. Český lid: „Všetky znamení a neduhy děte na hory, na skaly. Máte tam tři studnice, v první vody, v druhé krvi, ve třetí písku. Tam se vody nastřebejte, písku nazobejte, krvi se obmejte a tomu telu pokoj dejte!“ (Porov. J. K o š t á l, *Zariikavání na všechny nemoce*, Český lid, XIII, 173.) J. E. Holuby zaznačil na konci 19. stor. takéto vyháňanie vredov z Lazov pod Makytou: „Do tej čiernej zeme položený, abys bol uspokojený! V tej čiernej zemi mnoho kamenia, mnoho korenia. Tam choď štípati, trhati, musíš tomuto človeku pokoj dati!“ (Porov. J. E. H o l u b y, *Národopisné práce*, Bratislava 1958, 262.)

<sup>9</sup> Archív Oravskej stolice, *Acta criminalia*, fasc. 107, č. 27, v Štát. archíve v Bytči.

<sup>10</sup> O tomto zjavení menovaná pred súdom povedala toto: „*Jak vdovu zustala, již sedem rokov bude, tehdy jedenkrát ve snach ukázal se jej jeden starý člověk šedivý, (v) bielej košeli, který chytil ju za plece a povedal jej, zeptavajice se, — nevesta spíš? Odpovedala — spím i nespím v mojem súžení —. Ktery jej na to povedel formalibus — Panu Bohu se modli, jeho se nespúštej a čo si sa od starych lidí modlit naučila, to zachovávej a kdy rozum pozbavených liečit budeš, takto máš mlovit: Dobrý čas stal...*“ atď. Archív Oravskej stolice, tamtiež.

priviazala zeliny (*vratič, černobyl a toju*) a kropila ho vodou, v ktorej predtým tieto zeliny močila. Pritom odriekala nad ním rozličné modlitby.

Pri *chytlianke* (epilepsia) používala inú formu zariekania. Najprv sa nad chorým modlila „Paternoster, Ave Maria a Credo“. Potom vyliala nad jeho hlavou do vody roztopené olovo a dala mu z nej piť, pričom odriekala túto formulu:

*Svatá Trojička,  
s týmto svetom si ty nerozdielnička,  
budiž mi dobrá pomocníčka  
na tieto slovička:  
aby táto chytlianka tak spala  
ako tá zemička,  
žeby nemohla jeho telo trápiť,  
ani jeho údy škubíť.*

Inokedy pri odriekaní uvedenej formuly kládla chorému nad hlavu chlieb zakrútený do obrusa a misu s vodou, z ktorej načierala a dávala mu piť.

Ďalšia odriekacia formulka sa nám zachovala v procese s čarodejnicou Zuzanou Sčedronou, súdenou r. 1723 Trenčianskou stolicou.<sup>11</sup> Zaoberala sa tiež liečením a pri jednej príležitosti odriekala nad chorým nasledovný text:

*V onem šírem poli, nový klášter stojí.  
Matička Boža Krista pana postretla,  
ktorého od hlavy do pat a od pat do hlavy  
ubičovali devatery vtedy, modrý, sivý etc...  
Jako Matka Boža Krista pana uzdravila, lekuvala,  
tak ja teba lekujem.*

Pri vypočúvaní ďalších svedkov podarilo sa zaznačiť iný, širší variant tohto odriekania:

*V onem šírem poli, nový klášter stojí,  
(v ňom) sám náš pan Ježiš Kristus novú kázeň strojí.  
Po kázni išiel do Jeruzalema, postretol ho Lucifer,  
ufácel ho od jeho svatej hlavy do svatej paty,  
od nohy do vrchu hlavy.  
A tak šiel (k) Matičke Božej.  
Matička Boža bola dobrá lekárka,  
ona išla pre Jana Krstiteľa a svateho Vavrince,  
jemu panu Ježišovi Kristovi ulevili jeho ufácanie.<sup>11b</sup>  
Ja tež prosím pana nášho Ježiša Krista,  
svateho Vavrince, Jána Krstiteľa a Matičku,  
žeby tomu človekovi ulavili jeho ufácanie.<sup>11c</sup>*

<sup>11</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1204, v Štát. archíve v Trenčíne. Zariekaciu formulu uvádza aj J. E. Holuby v článku *Čarodejné zariekania a kliatby u ľudu slovenského*, SP IV (1884), 29–52. Porov. aj J. E. Holuby, *Národopisné práce*, 324. Ďalej budeme citovať podľa tohto súborného vydania.

<sup>11b</sup> J. E. Holuby prečítal nesprávne ako „usácal“.

<sup>11c</sup> U Holubyho ako „usácanie“.



V inom prípade používala veľmi krátku a jednoduchú formu zariekania. Prišla k chorému do domu, sadla si konča jeho hlavy a trikrát opakovala slová: „Vstaň hore!“ Chorý po tomto vyzvaní (hoci sa predtým nemohol vôbec hýbať) skutočne vrazil z postele, začal chodiť a vyzdravel.

Tak ako existovali zariekania na vyhnanie chorôb, jestvovali i zariekania, ktorých účelom bolo chorobu spôsobiť. V hrdelnom procese s Magdalenou Badačkovou z Mnešíc, vypočúvanou r. 1716 v Trenčíne,<sup>12</sup> zachoval sa nám verš takéhoto privolávania choroby. Menovaná udržiavala nedovolený pomer so šľachticom Jurajom Majthényim. Pretože bol ženatý, snažila sa nejakým spôsobom dostať zo sveta jeho manželku. Podľa výpovede svedkov prednášala raz „na formu pesničky“ tieto slová:

*Dones Bože muoru do Majthinych dvoru  
(a) z toho sveta zhlad protivnicu moju.*

Obsah zariekacích formuliek bol často zasadený do rámca rôznych náboženských legendárnych príbehov. Svojou vnútornou skladbou i celkovým obsahom sú uvedené zariekania príbuzné zariekacím formulám okolitých národov, hlavne však zariekacím formulám českým, čo je iste výsledkom vzájomných vplyvov v oblasti ľudového liečenia medzi západným Slovenskom a priľahlými moravskými krajinami, kde bolo čarodejníctvo obzvlášť rozšírené. Vonkajšia forma zariekacích formúl zachováva znaky slovenskej ľudovej poézie.

\* \* \*

Liečenie *umývaním* (*kúpaním*) bolo tiež veľmi časté. Robilo sa najčastejšie vodou, ale niekedy aj odvarmi z rôznych bylín. V takomto prípade k pôvodne magickému spôsobu liečenia (umývanie malo predovšetkým očistný charakter) pristupujú aj prvky racionálne, pretože išlo obyčajne o odvary liečivých rastlín.

Voda, ktorá sa používala na umývanie (kúpanie), bola podľa praktík jednotlivých lekárov rôzneho druhu. Obyčajne šlo o čistú vodu riečnu, dažďovú alebo studničnú, zriedka o svätenú vodu. Niekedy sa pridávali do vody pred kúpeľom rôzne prísady (soľ, roztopené olovo, vosk, ihličie a pod.). Inokedy sa zase miešali pred liečením vody z rôznych prameňov. Tento spôsob praktizovala napr. Anna Pišová z Čerenian v Tekovskej stolici, súdená r. 1729.<sup>13</sup> Jej pacienti mali sa kúpať vo vode prinesenej z deviatich močidiel, deviatich brodov a deviatich studní. Anna Polka z Beluše, vyšetrovaná r. 1739,<sup>14</sup> používala na liečenie vodu z Váhu, ktorú načierala zavčas rána, ešte pred východom slnka, a pridávala do nej soľ. Ján Medveď z Priekopy, súdený Turčianskou stolicou ešte r. 1669,<sup>15</sup>

<sup>12</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1194. Prípád uvádza aj J. L. Holuby, c. d., 323.

<sup>13</sup> Archív Tekovskej stolice, *Acta criminalia*, fasc. 3, č. 2, v Štát. archíve v Bojniciach.

<sup>14</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1205. Porov. aj J. L. Holuby, c. d., 325.

<sup>15</sup> Archív Turčianskej stolice, *Acta criminalia*, fasc. 2, č. 102.

liečil obyčajnou studničnou vodou, do ktorej nastrúhal pred umývaním smrekové vetvičky. Iné lekárky liali pred umývaním do vody roztopené olovo alebo vosk, iné zase varili v nej rôzne byliny alebo sa nad vodou pred liečením modlili.

Aby bolo umývanie alebo kúpanie čo najúspešnejšie, malo sa spravidla niekoľko ráz (obyčajne trikrát alebo deväťkrát) opakovať. Samé „lekárky“ ho už zväčša nevykonávali. Poslali chorému vodu a poskytli návod ako má pri umývaní (kúpaní) postupovať. Napr. Alžbeta Garajka z Ihríšť, súdená Trenčianskou stolicou r. 1716,<sup>16</sup> poslala chorému po jeho manželke vodu a prikázala jej, aby ho ňou trikrát celého umyla pred východom slnka. Chorý sa mal tak umývať, aby sa z vody nestratila ani kvapka, pretože ju bolo potrebné potom všetku odniesť na cintorín a tam vyliat na hrob. Katarína Čarapatka z Rajca (súdená r. 1738)<sup>17</sup> si ani vodu sama nepripravovala, ale donášala si ju až z Handlovej od tamojšej známej čarodejnice Anny Pastorčinej. Túto vodu potom roznášala chorým, alebo ňou doma aj sama liečila. Raz k nej priviedli veľmi chorú dievku, ktorá mala celé telo posypané vredmi a pľuzgiermi. Odviedla ju do svojej komory, položila na zem obruč zo suda, do ktorej si chorá musela stať a poumývala ju potom od hlavy po päty donesenou vodou. Za chvíľu sa vraj všetky vredy a pľuzgiere úplne stratili. Spomínaná handlovská čarodejnica mala tiež povest' výbornej lekárky a chodili k nej ľudia zo širokého okolia. Dozvedáme sa to z vyšetrovania jej dcéry Anny (sama totižto už nežila) pred súdom Nitrianskej stolice r. 1738.<sup>18</sup> Medzi početnými pacientmi hľadala u nej pomoc aj matka prievdzského farára a dcéra bojníckeho pivovarníka. Obe boli ťažko choré na oči. Vyliečila ich vraj tým spôsobom, že im oči umývala odvarom z rôznych zelín, prikladala na ne klinčekový *flajster* a látku namáčanú do páleného. Iný zázračný lekár, Ján Hás z Kvašova (nazývaný v prameňoch ako „kvašovský človek“), vyšetrovaný r. 1716,<sup>19</sup> odporúčal chorým umývať si ruky po lakte a nohy po kolená vo vode, v ktorej bolo rozotrené a rozvarené deväť hlávok cesnaku. Zvyšok vody sa mal po kúpeli vyliat na oheň a spáliť.

Niekedy nebolo potrebné chorého ani umyť, stačilo ak sa vodou iba pokropil. Tento spôsob používala, ako sme už uviedli, napr. Anna Kornútová zo Žažkova. Inokedy sa zase odporúčalo okrem umývania aj pitie liečivej vody. Anna Žgeňa z Malej Porúbky, súdená v Trenčíne r. 1720,<sup>20</sup> poslala chorému vodu a všelijaké zeliny, ktoré sa mali v nej variť. Chorý sa mal potom nahý postaviť do kade a varenou vodou ho mali polievať od hlavy tak, aby mu voda stekala po celom tele. Okrem toho prikázala, aby mu z tej vody dali aj piť. Istý *vedomník* z mo-

<sup>16</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1199. Porovnaj aj J. L. Holuby, c. d., 296, 323.

<sup>17</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1206. Porov. aj J. L. Holuby, c. d., 326.

<sup>18</sup> Výsledok vyšetrovania poslala Nitrianska stolica Trenčianskej stolici a priložený je k súdnym spisom Kataríny Čarapatky (XII, 27, 1206).

<sup>19</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1194.

<sup>20</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1202.

ravskej obce Krasněves dal chorému z dediny Lednické Rovné „nejakej žltej vody do džbána a všelijakých zelínok a jinšimi všeliakými vecmi pomiešaných“ a prikázal mu, aby sa s tou vodou trikrát prežehnal a potom ju zase varil s vínom a pil.<sup>21</sup>

Pri tomto druhu liečenia nachádzame najviac racionálnych prvkov. Vyplýva to iste zo skutočnosti, že na prípravu „liečivej“ vody používali sa početné druhy rôznych bylín. Tak spomínaná Anna Kornútová zo Žažkova používala pri liečení čiernobyl, vratičie a toju, Ján Hás z Kvašova cesnak, Anna Pasterčina z Handlovej devaterník a toju. Najviac zelín používala však Helena Hrivňáková z Čerenian, súdená Tekovskou stolicou r. 1749.<sup>22</sup> Pri vyšetovaní sa priznala, že dávala chorým čistec, rozchodník, vratičie, kopor, výzob a jasenové drevo. Ak si bližšie všimneme uvedené byliny, môžeme konštatovať, že v prevažnej miere ide skutočne o liečivé rastliny.<sup>23</sup>

Pravda, používanie týchto rastlín pri liečení spájalo sa často aj s vykonávaním rôznych magických „liečebných“ úkonov. Bolo to predovšetkým vtedy, keď išlo o liečenie chorôb spôsobených čarami („porobením“). V tomto prípade sa používalo okrem umývania v odvaroch zelín aj čisto magické „liečenie“ pomocou rôznych ostrých predmetov (ihiel, nožov, klinov, vretien a pod.). Tak súd Tekovskej stolice vytýkal napr. uvedenej Helene Hrivňákovej, že nehojila chorých iba samými zelinami, ale „bosorským spôsobom, ihly, vretená a nové hrnce potrebujúce“. Istý chorý človek, Adam Fabricius, ktorý mal „porobené“ od púchovskej čarodejnice Magdaleny Zacharky (súdenej r. 1720),<sup>24</sup> obrátil sa o pomoc k akejsi vedomkyni. Rozkázala mu, aby jej priniesol päťsto ihiel a všetky nože za pásom.

<sup>21</sup> Tamtiež.

<sup>22</sup> Archív Tekovskej stolice, *Acta criminalia*, fasc. 5, č. 27.

<sup>23</sup> Čiernobyl (*Artemisia vulg.*); o rastline sa verilo, že „ma v sebe 12 liekov“. O jej bližšom používaní porov. J. E. Holuby, c. d., 340.

Vratičie (*Tanacetum vulg. L.*), častejší názov *Vratyč.* O jeho používaní pri liečení porov. J. E. Holuby, c. d., 209.

Tója, častejší názov *Netója*, *Tolija* (*Cynachum Vincetoxium* RBn.). Jej používanie v ľudovom racionálnom i magickom liečení bolo veľmi rozšírené, o čom svedčí napr. i verš: „Tolija, dobrá zelina, kto si ňou čaruje, veru nebanuje.“ Porov. J. E. Holuby, c. d., 224.

Cesnak (*Allium sativum L.*). O častom používaní cesnaku v ľudovom liečení porov. J. E. Holuby, c. d., 217, J. Čižmář, c. d., 185.

Devaterník (*Anthyllis vulnearia L.*), ináč nazývaný aj *Bolhoj*, používal sa hlavne na opuchliny. Porov. J. E. Holuby, c. d., 218.

Čistec (*Stachys recta L.*). O jeho častom používaní porov. J. Čižmář, c. d., 186.

Rozchodník, ináč aj *Peniažková zelina* (*Lysimachia nummularia L.*), používal sa s obľubou pri liečení žliaz. Porov. J. E. Holuby, c. d., 231.

Kopor (*Anethum graveolens L.*). O jeho používaní porov. J. E. Holuby, c. d., 218.

Výzob, ináč aj *Izop* (*Hyssopus officinalis L.*). Odvar z tejto rastliny sa často používa pri hrdelných chorobách. Porov. J. E. Holuby, c. d., 175.

Jasenové drevo, ide iste o *Jaseň* (*Fraxinus excelsior L.*). O liečivom účinku jeho kvetov porov. J. E. Holuby, c. d., 174.

<sup>24</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1194. Prípad uvádza aj J. E. Holuby, c. d., 299.



Keď tak urobil, prepustila ho o hodinu domov a dala mu akejsi vody, v ktorej sa mal umývať. O nejaký čas ochorelo mu zase dieťa pričinením tej istej čarodejnice. Zavolať k nemu zase spomenutú vedomkyňu, ktorá dieťa trikrát okúpala vo vode, kde najprv povarila akési klíny, čo priniesla so sebou.

\* \* \*

Liečenie *okiadzaním* bolo pomerne zriedkavejšie a nadväzovalo obyčajne na predchádzajúce liečebné formy. Patrilo tiež k veľmi starým, prevažne magickým formám vyháňania chorôb. Na okiadzanie sa používalo najčastejšie rozžeravené drevené uhlie, na ktoré sa sypali rôzne byliny, ale i chlieb, semená, zvyšky tkanín a pod. Robilo sa buď samostatne alebo sa kombinovalo s už uvedenými formami liečenia. Napr. Dorota Kalmová zo Streženíc, súdená Trenčianskou stolicou r. 1745,<sup>25</sup> poslala chorému „*všeliake zeliny*“, aby sa nimi okiadzal. V inom prípade dala chorému strapy zo svojho pása, ktoré mal páliť na uhlí, a tak sa nimi okiadzať. Anna Pastierčina z Handlovej posielala chorým posvätené zeliny, aby sa umývali a okiadzali nimi. Anna Pišová z Čerenian liečila najprv chorého kúpaním vo vode z deviatich prameňov. Keď znovu ochorel, okiadzala ho zelinami, a tak ho opäť uzdravila. Zuzanna Šcedrona z Beluše odporúčala zase na okiadzanie chlieb a petržlenové semeno.

\* \* \*

O liečení *dotykom (trením)* máme najmenej dokladov, hoci tiež patrilo k veľmi starým spôsobom liečenia. Už uvedená Dorota Kalmová liečila napr. chorého, ktorý mal „porobené“, tak, že ho uderila rukou a hovorila pritom slová: „Dom, dom zlý je.“ Anna Pišová zase trikrát rukou potrela chorého a hneď ozdravel. Inokedy zase zásterou potrela nohy chorého, ktorý bol chromý. Po tomto „liečení“ vraj začal chodiť.

\* \* \*

V ojedinelom prípade sa stretávame aj s inou formou liečenia, a to *dúchaním*. Tento spôsob praktizovala Zuzanna Karová z Predmiera, súdená r. 1736.<sup>26</sup> V jednom prípade zdúchavala chorej vtedy, ktoré sa vraj potom hneď stratili. Trpela pritom veľkú bolesť, pretože vraj — ako tvrdila — všetky bolesti chorej vzala „na svoju hlavu“. Povera, že choroby prechádzajú aspoň sčasti na liečiteľa, bola vtedy všeobecne rozšírená.<sup>27</sup>

Uvedené formy nepredstavovali, pravda, všetky liečebné praktiky čarodejníc. Existovali početné choroby, pri ktorých sa používali ešte rôzne magické spôsoby liečenia. Tak to bolo napr. pri ostudinách, chorobe dievok, ktoré opustili svojich milencov.<sup>27a</sup> Liečením tejto choroby sa zaoberala hlavne už spomínaná Katarína

<sup>25</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1193.

<sup>26</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1197.

<sup>27</sup> Porov. J. Č i ž m á ě, c. d., 135, 157.

<sup>27a</sup> O ostudinách porov. J. Č i ž m á ě, c. d., 307 n.

Čarapatka z Rajca. Svedkovia o nej pred súdom vypovedali, že „*vody ostudeným dievkam znášala a všeliake zeliny dávala*“. Podľa ich ďalších výpovedí sa vraj menovaná vyslovovala, „*že z deviatich domov zeliny, z deviatich domov soli, z deviatich domov po kusčeku chleba, že je potreba na ostudeným dievkám spoženie*“.

V mnohých prípadoch nešlo ani o liečenie chorôb, ale skôr o snahu zasiahnúť pomocou mágie do normálneho procesu ľudského organizmu, napr. pri vyhánaní plodu. V minulosti existovali iste rôzne racionálne, zväčša mechanické spôsoby, akými sa ženy zbavovali nežiadúceho oplodnenia. Materiál z procesov s čarodejnicami poskytuje nám však aj príklad, ako sa to mohlo dosiahnuť aj čisto magickým spôsobom. O čarodejnici Zuzanne Karovej z Predmiera svedkovia napr. tvrdili, že istej žene „*bosorským spôsobom v štvrtom aneb piatom mesiaci dieťa v tele rozohnala*“. Z procesu s Magdalénou Badačkou sa zase dozvedáme, že keď zostala od Juraja Majthényiho v druhom stave, Majthényi poslal istú rybárku do Tovarník k tamojšej vedomkyni so žiadosťou o poskytnutie pomoci. Vedomkyňa poslala Badačke vetvičky z chvojky, ktoré potom nosila pri sebe a dieťa sa jej vraj stratilo.

Zaujímavý je aj „recept“, ktorý Katarína Čarapatka poradila istej žene, keď jej muž veľmi píjal. Aby ho od toho odučila, bolo potrebné, aby „*z deviatich hrobov z cintorína kamienky doniesla, k tomu i prsti aneb hliny tež z cintera a tež z takej prespanky čo muža nemala z hlavy neb čepca šnorku, že by to pod hrniec vložela a tu zem do uzlikov tej šnorky poviazala, povedajúce, že klade kvôčku na vajce a kdy sa vylahnu, aby vtedy jej muž na krčmy chodil*“.

\* \* \*

Pri liečení dobytká sa postupovalo podobne ako u ľudí. Aj tu sa stretávame s už uvedenými formami liečenia, ktoré sa pri ochoreniach dobytká používali buď samostatne alebo sa navzájom kombinovali. Napr. spomínaná čarodejnica Zuzanna Ščedrona z Beluše v jednom prípade „*chodila k chorej krave tri razy na holých kolenách voľačo čítavať a ju požehnávať*“. Druhý raz kázala okiadať chorý dobytok slamou, ktorá sa mala vytiahnuť zo strechy horného a dolného suseda. V ďalšom prípade umývala chorú kravu vodou a hovorila pritom slová: „*Úrečné nohy, neúrečné rohy*.“ Dorota Kalmová zo Streženíc zaklínala hada, ktorý poštipal dobytok, slovami: „*Salafia, gergelia a kravia*“ a kázala uštipnutý dobytok umývať a utierať „*ze žihlavu, kobolu matku a vodu človeču*“. Uvedené zaklínanie sa vraj naučila od istého „moravského človeka“, ktorému dala za to jeden groš.<sup>28</sup> Anna Žgeňa z Malej Porúbky umývala chorý dobytok vodou, ktorú

<sup>28</sup> Zaujímavé slovenské zaklínanie hada z počiatku 18. stor. uverejnil z archívu rod. Esterházyovcov Kálmán Thaly. Pochádza akiste zo záp. Slovenska (archív Esterházyovcov nachádzal sa v tom čase v Bratislave) a jeho text je nasledovný: „*Os Ozias Ozian. Ó ty nešlechtná šelma hadie, hadiče! Zaklínam te skrze moc Boha Otce živého, Boha Syna, Boha Ducha*

naberala zavčas rána z potoka. *Vedomník* z moravskej obce Straník dal podda-  
ným zo Streženíc, ktorí sa k nemu obrátili o pomoc, nejaké zeliny, ktorými mali  
okiadzať chorý dobytok. Okrem toho im dal aj akýsi prášok, ktorý mali vysypať  
na chlieb, položiť do pece a potom tým poutierať jazyk a ústa chorému dobytku.<sup>29</sup>  
Niekedy sa chorému dobytku dávali piť aj rôzne „liečivé“ prípravky. Tak spomí-  
naná Alžbeta Garajka z Ihríšť dávala piť chorému statku vodu, do ktorej pred-  
tým vliala roztopený vosk.

Mnohé ženy nerobili však len čary, ktorých cieľom bolo vyliečenie dobytká.  
Pomocou mágie snažili sa dosiahnuť aj to, aby sa dobytok dobre daril a nehynul.  
Např. Kristína Belavá z Bartošovej Lehôtky, súdená Tekovskou stolicou r. 1727,<sup>30</sup>  
radila svojim susedám, ktorým sa nedaril dobytok, aby zhynutému dobytku  
odťali hlavu a zakopali pri dome do zeme. Podľa jej návodu v jednom dome  
skutočne zakopali hlavu zhynutého capa pod vráta, ktorými vychádzal dobytok  
zo dvora. V inom prípade, keď sa dobytok nedaril, menovaná odporúčala, aby  
nalámali zo stromov kvety a zakopali vo dvore. Dorota Kalmová chcela zabrániť  
hynutiu dobytká tým, že opatrovala doma kosti z býka a hlavu zo zhynutého  
teľaťa. Alžbeta Garajka zase tým, že „*všeliake zeliny*“ pokládla do hrnce a zako-  
pala pod prah, kadiaľ chodil dobytok. Istému bačovi, ktorému hynuli ovce, dala  
akýsi korieňok, ktorý mal položiť pod prah košiara, kadiaľ vychádzali ovce na  
pašu. Anna Žgeňa, keď sa jej nedaril dobytok, zavrtala v maštali do bočky  
„krámske veci“ a kúsok ocele. Podobných „praktík“ bolo viac. Pri niektorých sa  
žiadalo ešte dobytok i stajňu vykropiť vodou, vykadiť zelinami a pod.

\* \* \*

Materiál z procesov s čarodejnicami nám poskytuje aj odpoveď na otázku,  
odkiaľ brali tieto ženy schopnosť liečiť ľudí alebo dobytok. Z ich výpovedí jedno-  
značne vyplýva, že s touto schopnosťou sa nebolo možné narodiť, ale dala sa  
získať učením. Čarodejnice sa naučili liečiť od iných starších čarodejníc. Pred  
súdom mnohé skutočne udali mená osôb, od ktorých sa naučili liečiť. Tak Anna,  
zvaná Polka, naučila sa vraj liečiť od nejakej *Gazalky zo Zbore*, Alžbeta Garajka  
zase od čarodejníčky Rusnáčky, ktorá vtedy už nežila a pod. Niektoré čarodejnice  
pred súdom tvrdili, že ich na liečenie vyzval sám Boh, ktorý sa im zjavil vo  
snách a prikázal im, aby pomáhali ľuďom. To tvrdila osebe např. Anna Kornú-  
tová zo Žaškova<sup>31</sup> a Anna Žgeňa z Malej Porúbky.<sup>32</sup> Zaujímavým spôsobom na-

*svateho, aby si stal ani se nehýbal ako voda v Jordani, když Ján krstil Pána našeho Ježiša  
Krista. Skrs semeno ženy zaklínám te i po jednú i po druhé i po tretí, aby si žádnému stvorení  
ublížití ani uškoditi nemohol. Toho mi dopomahaj Buch Otíc, Buch Syn, Buch Duch svaty.  
Amen.“ Porov. K. Thaly, Gyógyítások ráolvasás és babonaság által. Századok 1883, 363.*

<sup>29</sup> Archív Trenčianskej stolice XII, fasc. 27, č. 1199.

<sup>30</sup> Archív Tekovskej stolice, *Acta criminalia*, fasc. 2, č. 23.

<sup>31</sup> Porov. pozn. 10.

<sup>32</sup> Menovaná pred súdom vyznala, „že keď chodila k jednej žene, ktorú morila „posudenica“  
ukázal sa jej v snách jeden starý človek a povedal jej, aby pri vode nepovedala — „Pomahaj



dobúdala si schopnosť liečiť „kvašovský človek“ (Ján Hás). Z výpovedí svedkov pred súdom vyšlo najavo, „že on pod lieskou, na ktorej je imelo a to od zeme po vrch jak vysoko se nese natolko z hlubky jistého hada vykopáva a takového po kuse užíva, ode kterého všeko své umení má, takže cestu idúce jedna a každá zelina svoj užitek mu vyhlasujú“.

\* \* \*

Všetky v príspevku uvedené osoby boli obvinené a súdené pre čarodejníctvo. Liečenie nebolo, pravda, jediným druhom ich „činnosti“ a samo osebe ťažko by sa bolo stalo podkladom takých ťažkých trestov, ktoré ich obyčajne postihli. Vtedajšie sudy boli presvedčené, že tak isto ako vedia pomáhať ľuďom, musia vedieť ľuďom i škodiť, spôsobiť im choroby, ba i smrť. Podobne všetky neočakávané pohromy, škody na majetku a úrode, ktoré sa vyskytli v ich okolí, pripisovali sa ich účinkom, ktoré vraj robili s pomocou diabla. Obvinili a „usvedčili“ ich teda zo spojenia s diablom, a na tom základe ich zväčša odsúdili na trest smrti upálením.<sup>33</sup>

\* \* \*

O liečení čarodejníc na západnom Slovensku v prvej polovici 18. stor. môžeme záverom povedať, že predstavujú vo všeobecnosti ľudové (zväčša magické, menej racionálne) spôsoby liečenia, z ktorých mnohé sa nám zachovali až dodnes. Uvedené spôsoby liečenia vykazujú mnoho spoločných črt s ľudovým liečením okolitých národov a svojím pôvodom siahajú hlboko do minulosti. Ľudové liečenie na Slovensku podliehalo za svojho dlhodobého vývoja početným zmenám a v poslednom storočí má jasne zanikajúcu tendenciu. Jeho racionálne prvky prebrala postupne lekárska veda, magické prvky pomaly zanikajú. Prudký rozvoj kultúry a vzdelanosti najširších vrstiev obyvateľstva, ktorého svedkami sme v najnovšej dobe, bude mať iste za následok, že zmiznú úplne. Ich zachytenie v teréne bude čím ďalej ťažšie. Preto pokladáme za správne pokračovať v spracovávaní podobného pramenného materiálu o ľudovom liečení i v ostatných oblastiach Slovenska.

---

*Pán Boch“*, lebo že jej nebude pomáhať, ale aby mluvila — „Daj Pan Boch dobrý deň“ — a tak zatým ostatné svoje naučenie, čítanie čítala“.

<sup>33</sup> Z uvedených osôb boli na smrť upálením odsúdené: Anna Žgeňa, Dorota Kalmová, Anna, zvaná Polka, Katarína Čarapatka, Alžbeta Garajka, Zuzanna Ščedrona a Ján Hás. Anna Pišová a Anna Poliaková boli katom vyšibané a vyhnané z územia stolice. Helena Hrivňáková bola odsúdená na dva roky väzenia. Anna Kornútová bola po tri nedele vystavená na pranier. O trestoch ostatných osôb nevieme, pretože sa nám rozsudky nezachovali.

In der Westslowakei ist es im Gegensatz zum Westeuropa erst bedeutend später zu Prozessen mit den Hexen gekommen und niemals erreichten diese einen so grossen Umfang wie z. B. in Spanien, in Holland u. ä., wo sie von der Inquisition geführt wurden. Die Prozesse mit den Hexen haben bei uns nicht früher als in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts begonnen und kommen — parallel mit dem sich vertiefenden wirtschaftlichen Zusammenbruch und der sozialen Unterdrückung des Landes — immer häufiger zum Vorschein. Die Ursachen von Naturkatastrophen, von epidemischen Krankheiten und der Hungersnot, welche die Folge von häufigen Kriegen waren, hat man dem Wirken der Hexen zugeschrieben. Aus der Hexerei wurden vor allem Weiber beschuldigt, die sich mit dem Heilen von Menschen oder dem Rind befassten, wobei, wie es zu dieser Zeit geläufig war, der magische Faktor — vor allem die Beschwörung — über dem rationalen die Oberhand hatte. Dieser Tatsache ist es zu verdanken, dass uns in den Gerichtsprotokollen manchmal sehr genaue Beschreibungen der einzelnen Heilpraktiken erhalten geblieben sind.

Das westslowakische Material aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts zeigt uns, dass man beim Heilen am häufigsten zu Beschwörungen, Abwaschungen (Baden), zum Anröchern und zur Berührung (Reibung) griff. Gewöhnlich waren die Praktiken auf verschiedene Art kombiniert. Die Beschwörungen dienten nicht nur dazu, die Krankheiten zu vertreiben, sondern im Gegenteil sie herbeizurufen, wie dies z. B. aus der in Versen verfassten Beschwörung der Magdalene Badačka aus Mnešice hervorgeht, die im Jahre 1716 in Trenčín verhört wurde, weil sie ihre Rivalin, die Frau des Edelmannes J. Mathényi loswerden wollte.

Die in dem Aufsatz angeführten Praktiken zeigen uns eine Verwandtschaft mit jenen der benachbarten Gebiete, vor allem Mährens. Viele von ihnen wurden noch unlängst betrieben und werden den Gegenstand unserer weiteren und genaueren historisch-volkskundlichen Forschungen bilden.

*(Übersetzt von M. Makarová)*

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ  
Журнал Словацкой Академии Наук  
1959 № 3

Издается четыре раз в год  
Издательство Словацкой Академии Наук  
Редактор д-р Ян Подолак  
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

---

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE  
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften  
Jahrgang VII, 1959, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre  
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften  
Redakteur Dr. Ján Podolák  
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

---

SLOVAK ETHNOGRAPHY  
Journal of the Slovak Academy of Sciences  
Volume VII, 1959, No 3  
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences  
Managing Editor Dr. Ján Podolák  
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

---

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE  
revue de l'Académie slovaque des sciences  
Année VII, 1959 No 3. Parait quatre fois par an  
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences  
Rédacteur: dr. Ján Podolák  
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

---

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS  
Časopis Slovenskej akadémie vied  
Ročník VII, 1959, číslo 3. Vychádza štyri razy do roka  
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied  
Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák  
Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárík, dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa  
Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. A. Melicherčík, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko  
Redakcia Bratislava, Klemensova 27  
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin  
Jednotlivé čísla Kčs 13,50, celoročné predplatné Kčs 54,—.  
Výmer PIO 2385/49-III/2 — X-153849  
Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky prijíma každý poštový úrad i doručovateľ.